

Restaurarea unei mese din Merești

Levente Zsolt Kovács

Muzeul Etnografic în Aer Liber din Szentendre intenționează să deschidă noua sa secție numită „Zona Transilvania” în 2022. Masa „cu cămară” (*«kamarás»*), numită cel mai des masa cu ladă (*foto 1*) restaurată ca lucrare de diplomă în cadrul Specializării Restaurarea Obiectelor de Artă Aplicată de la Universitatea Maghiară de Arte Plastice va fi expusă în casa de locuit din Merești¹.

Masa cu ladă este o piesă de mobilier de depozitare, caracteristică Ținutului Secuiesc, precursorile sale apărând în epoca goticului.

Până la sfârșitul secolului al XV-lea masa a devenit o piesă de mobilier permanentă, fapt demonstrat și de gravurile din acea perioadă (*foto 4*). În funcție de destinația sa, servea și pentru depozitare. Cele două tipuri principale sunt așa-zisa masă cu leagăn (sau ardelenescă) și cea cu sertar mare (sau cu ladă). Muzeul Național Maghiar³ și Muzeul de Arte Aplicate păstrează mai multe exemplare timpurii ale ambelor tipuri. Cea mai veche masă cu leagăn din Transilvania provenind din secolul al XV-lea se poate vedea în Muzeul Castelului din Nagytétény, secție a Muzeului de Arte Aplicate (*foto 2*⁴). Piesa realizată din lemn de arțar și brad se sprijină pe tălpi reconstruite ulterior, structura de suport nefiind demontabilă. Plăcile laterale ale părții inferioare, de depozitare, precum și pseudosertar-

ul amplasat deasupra, cu structură de cutie/ladă, sunt decorate cu o bogată sculptură în relief plat, în stil gotic. În interiorul compartimentat în mai multe sertare și rafturi, se poate ajunge prin glisarea blatului mesei. Pseudosertarul mesei cu ladă, cu sertar mare, aflată tot în colecția Muzeului de Arte Aplicate a fost realizat tot cu blat glisant, însă sub acesta nu există spațiu de depozitare de forma leagănelui (*foto 3*⁵).

Plăcile laterale ale pseudosertarului sunt decorate cu sculptură în relief plat. Picioarele, legate între ele în formă de schelă stabilizată de către două rigidizări/traverse fixate la capete cu pene de lemn, păstrează amintirea acelor vremuri când masa încă nu era o piesă de mobilier permanentă, iar după servirea mesei se desfăcea.⁶ Aceste două tipuri de masă puteau fi găsite paralel în Ungaria în perioada goticului târziu.

O variantă pentru deschiderea pseudosertarului, diferită de cele menționate anterior este masa cu blat rabatabil, exemplificat de așa-zisa *Klapptisch*⁷ din Tirol, piesă păstrată în Muzeul de Arte Aplicate din Frankfurt, realizată în jurul anului 1500, dar piese asemănătoare pot fi găsite și în alte colecții din Germania și Austria. La acest tip blatul mesei se fixează de ancadrament cu una sau două balamale metalice și se poate deschide, în funcție de modul realizării, în unghiuri diferite (*foto 5*⁸), sau, de la caz la caz, se poate deschide complet către spate, în poziție orizontală.

Un alt tip de masă pentru depozitare este masa cu dulap, răspândită mai ales în teritoriile sud-germane ale Europei. Dulapul său median, închis, așezat pe o talpă de tipul unui podium, este prevăzut cu o ușă. Însă interiorul

1 Piesa a fost descoperită în 2009 la Merești (județul Harghita) de către Erika Vass, muzeolog-etnograf responsabil al secției, vezi Vass 2012. p. 73. Nr. inv.: 2009.222.1. Datat: 1890. Dimensiuni: lățime: 104 cm, înălțime: 81,5 cm, adâncime: 82 cm. Coordonatorul lucrării de diplomă a fost Petronella Kovács DLA. Despre restaurare vezi pe larg Kovács 2014.

2 Sursa imaginii: Schultz 1892. fig. 41.

3 Despre mesele aflate în colecția Muzeului Național Maghiar vezi Bárányiné Oberschall 1939. pp. 2-22. fig. 3.; Kovalovszki 1980. p. 22., p. 31. cat. 69-71. și imaginile 69-71.; Körmöczy 2018. pp. 23-24., cat. 127. Masă, Ungaria, sec. XVI. p. 134 (fig. 12., p. 23.), cat. 128. Masă, Transilvania, sec. XVI. p. 134. (imagine fără număr ibidem), cat. 129. Késmárk, sec. XVI. p. 134. (imaginea 13., p. 24), cat. 130. Masă, Transilvania, sec. XVI. p. 134. (fără imagine), cat. 131. Masă, Transilvania, sec. XV-XVI, p. 134. (imagine fără nr. ibidem). Despre piesele aflate la Muzeul de Arte Aplicate vezi Vadász 1976. pp. 7-29.; Vadász 1987. pp. 65-66. imaginile 77-78.

4 Nr. inv.: 61.977.1. Transilvania, în jurul anului 1500. Lemn de fag; brad; arțar. Cioplită; cu urme de pictură. Înălțimea: 77 cm, lățimea: 72 cm, adâncimea: 60 cm. <https://gyujtemeny.imm.hu/gyujtemeny/asztal-un-erdelyi-vagy-bolsos-asztal/1541>. Vezi mai amplu Vadász 1976. pp. 7-29.

5 Nr. inv.: 61.907.1. Ungaria, 1598. Lemn de arțar, ulm. Cioplită; cu urme de pictură. Înălțime: 94 cm, lățime: 115 cm, adâncime: 75 cm. <https://gyujtemeny.imm.hu/gyujtemeny/asztal-un-nagyfiokos-asztal/10256>. Vezi mai amplu Vadász 1976. pp. 7-29.

6 În Evul Mediu timpuriu pentru mâncat se foloseau mese constând din scânduri așezate provizoriu pe capre. Schultz 1892. p. 69. Expresia „asztalt bont” (a desface masa) provenind din această epocă, se folosește și azi. Vadász 1987. p. 64.

7 „Bauer – Märker – Ohm 1976. p. 10. cat. 14. Despre masa de scris prezentată pe imaginea 5. vezi Schultz 1892. pp. 77. Despre mese în general vezi ibidem pp. 69-70.

8 Schultz 1892. fig. 119. p. 77. Masă asemănătoare, cu blat ce se poate deschide, prima jumătate a secolului al XV-lea. vezi Lehmann 1925. Tabel X.

structurii cu pseudosertar situat la partea de sus, este în continuare accesibil prin glisarea blatului mesei. Un bun exemplu pentru acest caz este o masă cu dulap în stil gotic târziu, din Elveția, decorată cu sculptură în relief plat.⁹

Piese asemănătoare au fost realizate și în Ungaria, începând din primele decenii ale secolului al XVII-lea, în zonele de la estul Câmpiei Ungare, astfel și la Debrețin. În statutul din 1620 al breslei tâmplarilor din Debrețin apare deja masa cu ladă, solicitată ca lucrare de meșter. Dincolo de faptul că știm numele acestui tip de mobilier, nu putem decât să ne întrebăm care parte a mesei constituia „lada”, deoarece nu s-a păstrat niciun exemplar al ei. Se poate presupune că prototipul putea fi una din cele prezentate mai înainte (masa cu leagăn, masa cu ladă sau masa cu dulap).

Începând din 1752 breasla tâmplarilor din Debrețin solicită realizarea unui proiect desenat pentru o lucrare de meșter. În posesia Muzeului Déri s-au păstrat 124 de asemenea „desene mici” din perioada dintre 1755 și 1865¹⁰. Construcția și decorarea meselor din desenele timpurii este foarte asemănătoare. Acest tip de masă se mai numea și „masă cu almar” (*foto 6*¹¹). Diferența față de predecesoarele elvețiene constă în dulapul lor cu structură de ramă și tăblie, în ornamentația executată în spiritul epocii, precum și în sertarele ce se pot trage, observabile în mai multe desene.

Cele prezentate anterior pot fi privite ca predecesoarele mesei populare transilvane pictate. De la masa gotic-târzie, cu structura picioarelor demontabilă, „cu sertar mare” respectiv cu ladă, aceasta a moștenit denumirea, iar dulăpiorul și ușa corpului, precum și partea de susținere a picioarelor își pot avea originea în masa cu dulap sau cu almar. Blatul glisant se poate regăsi atât la masa cu leagăn, cât și la cea cu sertar mare sau la cea cu dulap. Sertarul mare ce se poate trage, putea fi o dezvoltare locală gândită conștient, iar sertărașele apar la masa cu almar.

Dezső Malonyay, în lucrarea sa *A magyar nép művészete (Arta poporului maghiar)*, la descrierea casei din Ținutul Călatei amintește că „în Ținutul Călatei masa și așa zisa «masă cu cămară» are o formă veche, tipică, ea este inventivă și în privința structurii¹². „Două picioare late de scândură sunt introduse în două tălpi și pe ele se reazămă blatul mesei, sub ea se află sertarul («asztalfia»); picioarele sunt legate de șipci late, puternice, consolidate cu cepuri; cele două tălpi sunt legate cu șipcă pentru susținerea picioarelor. Masa este numită masă cu cămară («komarás») dacă între cele două picioare, sub sertarul mesei, se amplasează un dulăpior cu ușă¹³ (*foto 7-9*¹⁴). Despre masa secuilor vorbește astfel: „... așa-zisa

masă cu cămară, cu un sertar simplu, adânc pentru pâine; seamănă cu masa din Ținutul Călatei, iar combinarea mesei și a almarului se întâlnește des și aici, și acolo¹⁵.

Károly Cs. Sebestyén, în studiul său apărut în 1930 menționează că „astfel de mese, cu structură gotică azi se mai găsesc doar în Ținutul Secuiesc, în Ținutul Călatei, în Gőcsej și în Ormányság... Cunoaștem multe variante, deoarece inventivitatea secuului, meșter în prelucrarea lemnului, a creat noi și noi forme și structuri pentru realizarea meselor de acest fel¹⁶.

Potrivit comunicării lui Zoltán Kallós maghiarii din Ghimeș și din Moldova numesc mesele de acest fel mese „cu chilie/cu temniță” („*temleces*”) sau „urs” („*medve*”).¹⁷

Masa cu ladă din Merești – descrierea obiectului

Corpul mesei pictate din Merești, aparținând Muzeului Etnografic în Aer Liber din Szentendre, se constituie din dulăpiorul prevăzut în față cu ușă; fețele laterale mai înguste ale acestei structuri constau din câte o scândură ce depășește sus și jos marginile dulapului. Capătul inferior și superior al acestora se îmbină în câte o scândură orizontală, o talpă, respectiv o consolă. Pe aceste scânduri se sprijină blatul mesei, sub el se află sertarul cel mare de forma unui leagăn, flancat de câte un sertăraș. În jurul dulapului, la partea inferioară, s-a creat un suport pentru picioare, sprijinit pe tălpi (*foto 1 și 10*).

Soluțiile tehnice aplicate la realizarea mesei

Cele două fețe laterale ale corpului mesei de formă prismatică îndeplinesc totodată și funcția de picioare ale mesei. Sunt îmbinate prin teșire cu tălpile realizate din câte o scândură ridicată pe muchie, iar sus cu consolele executate similar.¹⁸ Îmbinările prin teșire au fost consolidate cu câte trei cuie de lemn (cepuri). La partea superioară pereții laterali sunt modelați simetric, cu lobi. Capețele tălpilelor sunt profilate, cele din față sunt decorate, partea lor din spate fiind modelată cu lobi. Elementele suportului pentru picioare sunt îmbinate la colțuri prin teșire și fixate de talpă cu cepuri de lemn. Marginea lor exterioară este profilată. Capacul de sus, respectiv fundul dulăpiorului, constă din câte o scândură lată prinsă de pereți cu cepuri. Placa din față cu structură de ramă și tăblie, precum și placa din spate au fost prinse jur împrejur de muchiile structurii cutiei prin cuie de lemn. Ușa de formă pătrată, de dimensiuni mici, se deschide pe două balamale metalice. Elementele de feronerie sunt fixate de partea de lemn prin cuie forjate. Este singurul loc pe mobilier unde s-a prevăzut inițial fixare metalică (*foto 11*). Rostul de îm-

9 Zlinszkyné Sternegg 1996. p. 239. fig. 6. idem. 2008. p. 33. fig. 10.

10 Zlinszkyné Sternegg 2008. p. 27.

11 Zlinszkyné Sternegg 2008. p. 31. fig. 8.

12 Malonyay 1907. p. 149.

13 Malonyay 1907. p. 153-154. fig. 246-248., p. 162.

14 Sursa fig. 7.: Malonyay 1907. p. 162. fig. 246., sursa fig. 8.: Malonyay

1907. p. 162. fig. 247., sursa fig. 9.: Malonyay 1907. p. 162. fig. 248.

15 Malonyay 1909. p. 185.

16 Cs. Sebestyén 1930. p. 181.

17 Kallós 1960. pp. 23-25. fig. 4-5.

18 Un desen despre împărțirea în trei părți, similară (talpă, față laterală, consolă) a unei mese cu cămară din Racoșu de Jos și îmbinarea lor vezi: Kocsi – Csomor 198. p. 72. fig. 55.

binare dintre fațadă și ușă este mascat de șipci profilate fixate pe ușă prin cuie de lemn.

Sertarul mare, ce se îngustează de sus în jos este susținut de șine de lemn fixate pe fața interioară a consolei. Fețele sertarului sunt legate prin îmbinare de colț în formă de coadă de rândunică, iar placa de fund a fost fixată prin cuie de lemn. Marginea plăcii din față a sertarului este încadrată de o șipcă profilată și la mijlocul sfertului superior al câmpului astfel creat a fost amplasat inelul de tragere/mânerul, din fier.

Scândurile lipite laolaltă ale blatului mesei sunt rigidizate cu două traverse prevăzute cu cepuri în formă de coadă de rândunică. Distanța dintre ele a fost astfel dimensionată încât să cuprindă exact partea de sus a celor două fețe laterale. Lângă cele două traverse, spre exterior, aproape de marginile blatului mesei au fost introduse alte două traverse cu cepuri în formă de coadă de rândunică pentru susținerea sertărașelor. Un sertar mic lipsește, iar la celălalt fețele din scândură subțire sunt îmbinate la colț în formă de coadă de rândunică. Pe fațadă aceste îmbinări sunt mascate de șipci profilate înguste. Pe sertăraș se află un inel de tragere din alamă.

Drept rezumat putem stabili că ideea structurală a mesei precum și soluțiile structurale aplicate pe parcursul realizării sunt identice cu cele ilustrate în planșa publicată de Kocsi-Csomor¹⁹, care prezintă structura „mesei de cămară din Merești” cu un sertar mare și două mici.

Descrierea picturii piesei

Pictura mobilierului din Merești și activitatea familiei de pictori de mobilier Balázs a fost deja cercetată, studiată de mai mulți autori²⁰, din această cauză nu le vom trata amănunțit. Pe masa cu ladă găsită la Merești, constituind subiectul prezentului studiu, se citește anul 1890, ceea ce poate trimite la sfârșitul activității lui Pál Balázs cel tânăr (1837-1897).

Culoarea de bază a mesei este brun mediu, ornamentat pe aproape toate suprafețele vizibile – cu excepția blatului mesei²¹ – cu pictură flader (imitația fibrei lemnului) de culoare mai închisă. Peste acest fond au fost pictate compozițiile florale, la care nu au fost aplicate motive accentuate de început²² – inimă, ulcior italian, o floare centrală sau un chenar decorat; buchetele sunt legate cu câteva linii paralele. Singura excepție este inima verde la punctul de pornire a buchetului mai mare, din partea dreaptă, împreună cu șirul de perle ce o înconjoară. În comparație cu mobilierul pictat mai vechi din Merești, la această masă se constată folosirea a mai puține culori.

Ușa din fața părții de dulap este decorată cu un buchet de flori, pictat în mare parte simetric (*foto 12*). Tulpinile verzi sunt cuprinse jos cu linii roșii-albe care leagă

buchetul, dintre care ies la stânga și la dreapta frunze verzi cu vârful roșu sau boboci. Deasupra lor se apleacă trandafiri vrâstați cu model roșu.²³ Strângerea liniilor de legare a buchetului este destinată de câte o frunză roșie ce se lasă spre exterior. Mergând în sus, în apropierea tulpinii verzi, urmează noi boboci orientați către motivul decorativ, central din vârful buchetului – lăleaua roșie cu petale ca vârfuri de lance.²⁴

În partea stângă a ușii cele patru frunze inferioare ale buchetului de flori compun o fundiță.²⁵ Primele sunt direcționate în jos, iar cele superioare se întind în sus. Printre ele motivul roșu-alb de legare a buchetului ține tulpina verde a bobocilor²⁶ păroși, aplecați spre exterior. Mai sus, din alte linii de legare a buchetului, către dreapta și stânga cresc lăcrămioare albe²⁷ cu tulpina verde și mijlocul roșu. Deasupra lor două frunze verzi, cu partea de sus roșie, și boboci orientați spre garoafa²⁸ care încoronează buchetul. În dreapta ușii a fost pictat un buchet asemănător, dar acesta, ocolind feronierele, apare mai mult ca un vrej înflorit. Tulpina verde care pornește de sub balamaua inferioară a ușii și care o ocolește, se bifurcă după un motiv de legare de buchet, roșu-alb. Ramura principală se continuă spre stânga, iar sus, spre dreapta iese un boboc păros, roșu (numit boboc de lălea, „tulibimbó”).²⁹ Din mijlocul ramificației se ivește un boboc mic, roșu. Tulpina principală o ia iarăși spre dreapta și pe arcul exterior este un nou boboc păros, iar deasupra, din tulpina ramificată iese un feston de lăcrămioară albă cu mijloc roșu și un boboc puțin voalat ce sprijină balamaua superioară. La aceeași înălțime, pe o tulpină pornită de la liniile de legare a buchetului, o lăcrămioară aplecată spre dreapta, ajunge aproape până la marginea corpului. Tulpina care ocolește dinspre dreapta feroniera care apoi iar se apleacă spre stânga este încheiată și aici de un motiv de garoafă roșie ieșită dintre două frunze verzi.

În partea dreaptă a corpului buchetul pornește din singurul motiv de început accentuat de pe suprafața mesei. Motivul verde al inimii, decorat la margine cu un șir de puncte albe, înconjoară un desen subțire, alb și o literă „B” pictată tot cu alb. Din inimă³⁰ se ridică, între două frunze verzi, la mijloc, tulpina mai groasă din care se ivesc

23 „La Merești se numea «szemrózsa» (trandafir-ochi) și acel trandafir rotund care fusese numit de către Sütő Béla «cirkált rózsa levélle» (trandafir vrâstat/hașurat cu frunză).” Kocsi – Csomor 1982. p. 114.

24 Kós 1972. p. 48.

25 La prezentarea motivelor ornamentale ale mobilierului din Vârghiș Kós menționează: „Un element de completare important al compoziției florale propriu-zise este urciorul provenind din motivul «urciorului italianesc» cu originea în Renaștere, care însă în secolul al XIX-lea preia formele câinii sau ceștii de lut smălțuite – «bokály»-ul ardelenesc. Urciorul uneori este înlocuit cu paharul de flori, de forma provenită din cea a potirului din biserică, cu talpă, apoi vasul cu flori este schimbat - ca efect al rococo-ului - în inimă ori trandafir, iar la sfârșitul secolului în buchet de panglici”. Kós 1968. p. 1173.

26 Kardalus 1995. p. 62. fig. 8.

27 Kardalus 1995. p. 63. fig. 38.

28 Kardalus 1995. p. 63. fig. 34.

29 Kós 1972. p. 44.

30 Un motiv similar: Kardalus 1995. p. 63. fig. 69.

19 Kocsi – Csomor 1982. p. 71. fig. 54.

20 Kós 1968.; Kocsi – Csomor 1982.; Kardalus 1995.

21 Despre eventuala pictură a blatului mesei nu avem informații.

22 Despre motivele de început accentuate vezi Kocsi – Csomor 1982. p. 164-185.

ramuri laterale care susțin doi trandafiri vrâstați/hașurați („*cirkált*”). La aceeași înălțime cu acestea se află data realizării piesei – 1890, la stânga cifra unu, ornamentată, și un opt mai simplu, iar în partea dreaptă cifrele nouă și zero (foto 12). Continuând în sus se găsesc două ornamente roșii, de forma unor frunze, apoi ramurile sunt legate între ele cu linii roșii-albe de legare a buchetului. Aici buchetul se ramifică în mai multe direcții. Pe cele două tulpini cu frunze cresc lateral lalele roșii în formă de lance. Din subsuorile vlăstarului se ivește un motiv roșu de frunză sau boboc. Petalele care se lărgesc, ridicându-se ca o pâlnie, susțin un trandafir³¹ roșu-alb deasupra căruia se mai găsesc trei frunze rotunde și printre ele și-au găsit locul două vlăstare mai înguste, roșii.

Fața sertarului mare este decorată cu un buchet ce pornește din colțul inferior dreapta și se lasă către colțul superior stâng. La bază, buchetul este strâns de linii roșu-albe, deasupra cărora se ramifică în sus și în jos câte un trandafir vrâstat (foto 13). Sub inelul de tragere se lasă în jos un boboc de lea și un trandafir în formă de lance. Buchetul se termină într-un trandafir roșu-alb, de dimensiuni mari.

Analogii

Pe parcursul restaurării mesei cu ladă autorul prezentului studiu a avut șansa de a observa și a compara mai multe piese similare realizate în zonă. În baza informațiilor astfel obținute s-a putut constata că pe obiect au fost aplicate mai multe soluții privind tehnica de execuție, respectiv de ornamentare, care îl deosebesc de piesele de mobilier mai vechi din Merești. Prima comparație a fost oferită de masa cu ladă din Colecția Muzeală Rozsnyai István din Létavértes, nr. inv. 2011.89.1.5., restaurată de către Dániel Jakab³², datată în 1860. Piesa este identică cu masa din Merești prezentată în cartea Kocsi Márta – Csomor Lajos: *Festett bútorok a Székelyföldön (Mobilier pictat în Ținutul Secuiesc)*³³. Structura și îmbinările seamănă cu piesa Muzeului în Aer Liber din Szentendre, însă prezintă diferențe în forme și în proporții (foto 14). Din lățimea corpului său și din realizarea blatului relativ îngust se poate deduce că din lățimea tăbliei cândva s-a tăiat o bucată. Placa din față a sertarului său mare este ușor înclinată, panoul din spate însă nu, iar fețele laterale sunt aproape paralele, abia îngustându-se în jos. În partea dreaptă a sertarului mare a existat cândva un sertăraș, reprezentat pe desenul publicat de către Kocsi – Csomor³⁴, la existența căruia însă trimite doar mica traversă rămasă la marginea blatului mesei, carbonizată din cauza unui incendiu. Ușa părții de dulap iese mai mult în evidență, se întinde de la talpa plăcii de față până la capătul superior, nu are ramă profilată, și nu se deschide cu balamale, ci pe cepuri de lemn făcute din materialul propriu. Partea de sus a du-

lapului depășește înălțimea panoului din față. Scândurile suportului pentru picioare sunt mult mai înguste³⁵ decât la masa din Szentendre. O altă diferență constă în faptul că în tălpile mesei din colecția din Létavértes scândurile de susținere ale picioarelor au un lăcaș adâncit (foto 15).³⁶

Focul a atins mai ales cele două margini inferioare ale blatului și zonele adiacente, a ocolit pictura mesei. Culoarea sa de bază este brun-roșu, nu este pictat în tehnica flader, repertoriul și culorile motivelor florale seamănă cu cele ale mesei restaurate de către autor, totuși se poate considera mai regulată, mai precisă. Pe blatul mesei se observă urme ale decorației pictate. Suprafețele pictate sunt netede, nu sunt vălurate, ca la masa din Szentendre, unde suprafața cu neregularități poate proveni din folosirea lemnului de molid, mai moale, a cărui structură fibroasă putea să se umfle probabil mai mult din cauza impregnării cu clei în soluție apoasă. Jakab, deși a identificat între materialele lemnoase aplicate la masa restaurată de el și molid pe lângă larice și fag, nu a menționat zonele în care acestea au fost utilizate³⁷.

Structura, proporțiile și șipicile profilate ale ușilor și sertarelor la o altă masă expusă în casa-muzeu din Merești, datată în 1859, seamănă foarte mult cu cele ale mesei restaurate de autor (foto 15) Ușa acesteia s-a deschis pe balamale de fier, ale căror amprente, locuri de fixare se observă bine. Această piesă mult mai veche poate demonstra că soluția împrumutată de la blidare („*állótálas*”) a fost răspândită în zonă. Însă pe lângă multe aspecte asemănătoare, piesele diferă în amplasarea sertărașelor – cel din stânga privește înainte, cel din dreapta spre spate, în formarea suportului pentru picioare, care se îmbină în talpă într-un lăcaș adâncit, precum și în înflorarea mai exigentă.

Spre deosebire de masa cu ladă din Merești din Szentendre (1890), la niciuna din cele două piese analoge prezentate (1859, respectiv 1860) nu s-a aplicat pictură flader. La Merești și în împrejurimi piesele de mobilier decorate în această tehnică de pictură s-au păstrat începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Cunoștințele profesionale, posibilitățile tehnice ale tâmplarilor de mobilier pictat au făcut posibilă aplicarea acestui procedeu prin care puteau realiza piese asemănătoare mobilierului orășenesc din epocă; totodată, pe suprafețele cu flader³⁸ au aplicat pictură cu motive florale, ceea ce trimitea la tradiția și cunoștințele tehnice înrădăcinate în trecut. În zonă acest mod de pictură a avut și un precedent colorat, cu panglici, probabil sub influența mobilierului săsesc (foto 16).

31 Oláh – Bence M. – Bence I. 2005. p. 27.

32 Jakab 2012a. 2. 2. Imagini: <https://www.muemlekirestaurator.hu/kamerasasztal>.

33 Kocsi – Csomor 1982. p. 127. fig. 120-121.

34 Kocsi – Csomor 1982. p. 127. fig. 121.

35 Dániel Jakab credea despre scândurile de susținere ale picioarelor că sunt completări. Jakab 2012a. 5.

36 Kocsi – Csomor 1982. p. 127. fig. 121.

37 Jakab 2012a. 2.1.

38 Pe suprafața de lemn îmbibată cu clei se aplica în general culoarea maro deschis, într-un strat relativ gros. Imitația fibrei lemnului a fost obținută prin aplicarea stratului următor, cel mai des brun închis.

Starea de conservare

Pe scândurile de talpă ale mesei se putea observa urma unui atac inactiv de insecte xilofage, respectiv de fungi. Partea inferioară, aflată în contact cu solul (în special la scândura de talpă din stânga), a fost foarte uzată, cu pierderi de material lemnos de cca 1,5-2 cm; suprafața era acoperită de impurități cu aspect de noroi. Ornamentul de la capătul tălpilor, precum și partea exterioară a scândurilor de susținere a picioarelor, care înconjoară corpul, sunt uzate, fisurate, pe alocuri sparte, mai ales la îmbinările de colț consolidate ulterior prin cuie de fier, în lipsa adezivului și a cuielor de lemn aplicate inițial pentru fixare. Scândura din partea dreaptă a fost sprijinită ulterior de jos și a fost, la fel, fixată prin cuie (foto 17).

Materialul lemnos al corpului s-a strâmbat în unele locuri, însă legăturile structurale, grație întăririi ulterioare prin cuie, au fost într-o stare relativ bună. Lemnul a suferit un atac de insecte mai redus. Cele mai multe degradări apar la colțurile și fața corpului. Partea dreaptă a șipcii profilate inferioare a ușii s-a dezlipit, pe scândura inferioară, de legătură, a plăcii din față a existat o crăpătură oblică, relativ proaspătă. În dreptul cuiului exterior al balamalei de sus materialul ramei a crăpat. Elementul metalic folosit mai demult pentru fixarea ușii s-a pierdut, însă locul său de fixare precum și uzura provocată de el pe șipca de profil superioară se puteau observa.

Pe panourile laterale, unde acestea se îmbină cu scândurile de consolă, ca urmare a contragerii lemnului, a apărut o crăpătură lungă, verticală, de 20-22 cm.

Blatul mesei – cândva glisant în două direcții – a fost fixat de console prin cuie, atât din partea de sus, cât și din direcția transverselor pentru a consolida piesa. Blatul confecționat din scânduri late s-a uscat, capetele transverselor de rigidizare au ieșit la margini cu 0,6-1,2 cm. Materialul său a fost slăbit de fisurile care porneau de la capetele sale lungi – datorate probabil uscării și umezirii repetate – precum și de crăpăturile superficiale. Pe masă s-au efectuat probabil și activități de bucătărie, deoarece pe suprafața sa se observă urme de tăiere în diverse direcții, cauzate de cuțite, precum și alte deteriorări mecanice; amprente de la margine, cu dese linii paralele, iar pe revers micile amprente rotunde trimit la fixarea râșniței. Principalele traverse ale blatului, în formă de coadă de rândunică, au slăbit puțin. Dintre cele două sertărașe s-a păstrat doar cel din partea stângă, și el în stare rea, îmbinările de colț s-au desprins, o șipcă profilată a căzut, fundul și o altă șipcă profilată lipseau (foto 18).

Șinele sertarului mare s-au uzat, șina inferioară din dreapta s-a rupt. Glisierele sertarelor nu sunt cele originale, pentru fixarea lor se folosiseră cuie de fier, însă resturile cuielor de lemn folosite pentru fixarea șinelor vechi se vedeau bine. Pe fața de jos a blatului mesei, între cele două traverse mari se putea observa un strat gros cenușiu-alb.

Sertarul mare a fost ținut laolaltă de către îmbinările de colț în formă de coadă de rândunică, însă adeziv n-a

mai existat să le unească, și din acest motiv s-a produs deformarea fețelor laterale. Fundul sertarului a fost inițial fixat de pereții laterali prin cuie de lemn, între timp acestea au căzut victimă putrezirii și insectelor. Placa de fund, slăbită foarte mult, pe care s-au produs goluri din cauza degradărilor cauzate de ciuperci și insecte xilofage, a fost fixată ulterior cu patru cuie metalice. Cuietele de lemn ale profilului din partea stângă s-au rupt, lipirea a slăbit, iar șipca a căzut. În jurul mânerului materialul lemnos al sertarului s-a uzat.

Pe fețele sertarelor, pe ușă și la marginea blatului mesei s-au putut observa depuneri de impurități, grăsimi.

Uzura suprafețelor pictate a fost mai accentuată acolo unde – pe parcursul folosirii – acestea au fost expuse efectelor mecanice: partea de deasupra reazemelor pentru picioare, în jurul inelelor de tragere, precum și la colțurile proeminente și la șipcile profilate. Pictura flader de pe partea inferioară a fațadei corpului și a laturii din dreapta s-a deteriorat. Motivele decorative pictate de pe fața mesei și în partea dreaptă se puteau citi bine, însă suprafața buchetului de flori ce decora panoul din față a sertarului, prezenta depuneri aderente, groase (foto 13). Stratul de pictură s-a desprins în măsură mai mică în zonele unde s-a aplicat roșu peste verde sau alb peste roșu.

Analize asupra materialelor

Analize asupra materialului lemnos

La cercetarea materialului lemnos al mobilierului se părea, pe baza semnelor macroscopice, că majoritatea pieselor componente au fost confecționate din lemn de molid, iar fața din stânga și fundul sertarului mare, precum și suporturile de picioare mai scurte de pe laturi, din lemn de larice/zadă.

Pentru justificarea acestei ipoteze s-a prelevat probă din partea din spate a ambelor pereți de sertar. Am efectuat cercetare microscopică mai ales pe secțiunile longitudinale. În probele din partea stângă, printre punctuațiile areolare aflate în pereții celulari am observat mai multe punctuații areolare grupate în perechi, fenomen caracteristic laricii și bradului, însă în baza formei asemănătoare unui pavilion auricular cu capetele rotunjite, materialul s-a putut identifica ca larice (*Larix decidua* Mill.) (foto 19a). În proba din cealaltă față s-au observat punctuații pe un singur șir longitudinal, ca în lanț, cu marginile drepte, paralele, colțuroase, ceea ce este caracteristic molidului (*Picea abies* (L.) H. Karst) (foto 19b).

Literatura de specialitate etnografică menționează de obicei bradul, uneori laricea ca material de bază pentru mobilierul pictat³⁹. În cazul nostru elementele componen-

39 Publicațiile de istoria artei și de etnografie menționează deseori materialele de bază ale mobilierului, dar acestea nu se bazează pe cercetări științifice. Acest fapt este caracteristic mai ales în etnografie, unde deseori se publică afirmațiile verbale ale localnicilor. De exemplu, în cazul mobilierului pictat realizat de secui denumirile diferitelor specii aparținând familiei pinaceelor se folosesc impropriu: „Acesta era zada,

te ale mesei, conform rezultatelor analizelor, s-au confecționat în cea mai mare parte din molid.

Analiză prin radiografie

La stabilirea scenariului restaurării trebuia să cumpănim dacă este nevoie de demontarea obiectului în piesele componente, pentru curățire, dar mai ales pentru consolidarea elementelor ce au suferit deteriorări din cauza insectelor și ciupercilor, precum și pentru completarea golurilor, sau dacă tratamentele menționate pot fi efectuate și fără desfacere.

Îmbinările elementelor mobilierului (țeșiri pe jumătatea secțiunii, îmbinări cu cep, îmbinări de colț) au slăbit, adezivul folosit în trecut s-a descompus, o parte a cuielor de lemn s-a rupt sau a dispărut. Această stare constituia un argument pentru desfacere, însă pe parcursul reparațiilor din trecut au fost aplicate în numeroase locuri cuie de fier, a căror amplasare era observabilă și cu ochiul liber (*foto 17*), însă în interiorul materialului lemnos nu se putea stabili direcția, dimensiunile și starea lor. Pentru a determina dacă cuiile metalice se pot îndepărta în condiții de siguranță, fără deteriorarea mesei, am efectuat analize cu raze X (*foto 20*)⁴⁰ În imaginile Roentgen au apărut nu numai întăririle fixate prin cuie și piesele de feronerie, ci s-a conturat și decorația pictată a mesei. În baza acestor rezultate se poate presupune că pigmentii sau lianții folosiți conțin în măsură mai mică sau mai mare și elemente cu număr atomic mai mare, ori au fost aplicați în straturi mai groase.

Analiză în luminescență UV

Excitând suprafața mesei cu lămpi UV în diferite unghiuri a devenit vizibil că pe suprafețele pictate există un strat de vernis cu o luminescență puternică, de culoare deschisă, dar acesta nu este extins pe toată suprafața (*foto 21*). S-au evidențiat și limitele stratului de pictură; unde pictura s-a pierdut, suprafețele de lemn au apărut într-o nuanță de violet închis. Motivele florale au fost vizibile în culoarea lor proprie. În anumite zone se puteau observa pete albe, iar în alte locuri, în zonele cu pictură albă și roșie o luminescență mai intensă, datorată probabil liantului folosit.

Analiza straturilor de pictură

Analizele au avut scop dublu: determinarea stratigrafiei și a materialelor componente ale straturilor, precum și compararea rezultatelor cu cele ale analizelor referitoare la blidarul din Muzeul din Szentendre, provenit din Merești, datat din 1861, restaurat de către Dániel Jakab ca lucrare de diplomă. Am căutat răspuns la întrebarea: ce

sau cum se numește pe aici, molidul.” Kocsi — Csomor 1985. p. 61.

40 Analiza cu ajutorul razelor X a fost efectuată de către Mátyás Horváth, folosind un tub de emisie de radiații CP 160 B și tablă de detectare Flatscan 30. Reglarea tubului s-a făcut pentru valorile: 90 kV, 0,5mA, 20 de secunde.

schimbări s-au petrecut la nivelul materialelor de bază ale culorilor, folosite de tâmplarii de mobilier pictat din Merești în cei 30 de ani trecuți între realizarea celor două piese?

La prelevarea probelor am avut în vedere ca probele să provină din suprafețe de culoare diferită ale mesei, iar pentru analizele prin microscopie cu lumină polarizată (PLM), analizele de microchimie și pentru celelalte analize instrumentale (SEM-EDX, XRD, FTIR) să dispunem de secțiuni transversale înglobate în rășină sintetică, dar și probe sub formă de particule.⁴¹ Din pictura de pe cele cinci piese constitutive de bază ale mesei (reversul blatului mesei, fața sertarului mare și a sertărașului, fațada dulapului și partea dreaptă a corpului) am prelevat în total 26 de probe.

Analizele prin microscopie cu lumină polarizată și analize microchimice

La aproape toate secțiune transversale înglobate în rășină⁴² se puteau observa două straturi de vernis, dintre care cel superior a prezentat o luminescență slabă, dar cel inferior una foarte puternică (*foto 22a-b, 23a-b*). La câteva probe – provenind în special de pe sertarul mare, a existat și un al treilea strat subțire, dar în iradiere UV acela a rămas întunecat în comparație cu celelalte straturi. Liantul straturilor de culoare avea o luminescență diferită ca intensitate (luminescența liantului poate fi influențată și de pigmentii și siccativul conținut).

În colecțiile etnografice din Transilvania, pentru culorile folosite în secolele XVIII-XIX se menționează drept liant, cel mai des, „clei de brânză”, de piele și de oase, de origine animală, și numai din a doua jumătate a secolului al XIX-lea este menționată utilizarea uleiului⁴³; din acest motiv pe secțiuni transversale am efectuat prima dată analiza pentru evidențierea proteinei, respectiv testul cu fucsina acidă.

41 În câteva cazuri probele de pulbere nu se puteau preleva din același loc din care s-au prelevat și pentru secțiuni transversale, deoarece pentru analiza XRD este nevoie de o cantitate de probă mai mare, iar prelevarea din același loc, ar fi cauzat probleme estetice.

42 Materialul de înglobare a fost rășina epoxidică bicomponentă, transparentă – Huntsman Araldit D și Ren HY 956 härter, șlefuirea probelor înglobate s-a realizat cu hârtie abrazivă cu finețea granulelor de 600-3000. La analizele cu microscop Anna Vihart DLA, artist restaurator de pictură, cadru didactic la MKE a oferit ajutor pentru autorul studiului de față.

43 Lianții de origine animală au fost obținuți din deșeurile de fier, unghii și piele... În jurul anilor 1860 a început să se răspândească utilizarea uleiului de in (firmis de in), ceea ce constituia un progres în pictarea mobilierului. Folosirea uleiului de in oferea luciu vopselurilor. Astfel vopselurile mobilelor realizate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în care se folosea firmis de in, au suprafața lucioasă.” Kardalus 1995. pp. 15-16. La pictorii de mobilier din Vârghiș „Materialul de bază al vopselei a fost mult timp cleiul de brânză (cazeina) făcut cu var stins, apoi a devenit cleiul dulce, obținut prin degresarea piftiei obținută prin fierberea gambei de vită și de oaie. Pentru consolidarea stratului de vopsea cu clei și pentru înprospătarea efectului cromatic a fost folosit un vernis lucios pe bază de ulei sau unul pe bază de rășină.” Kós 1968. p. 1169.

La probele analizate (buchetul de lângă ușă, lăcrămi-oara din dreapta sus: starturi de pictură verde, alb și roșu, precum și vernisul; proba de pe sertarul mare: flader și vernis) toate straturile s-au colorat în roșu, ceea ce indică prezența liantului pe bază de proteine.

Pentru verificarea rezultatelor am efectuat și testul de ulei cu reactiv Negru de Sudan B care colorează în negru straturile cu conținut de ulei.⁴⁴ Rezultatul a ieșit negativ la toate probele.⁴⁵

Analizele PLM au relevat în straturile flader deschis și în stratul cenușiu de la partea inferioară a blatului mesei, la mai multe probe de secțiuni înglobate în rășină, existența unor particule sferolitice. La blidarul din Merești, restaurat de Dániel Jakab, analizele FTIR au identificat un liant pe bază de clei și polizaharide. Cel din urmă s-a presupus a fi amidon, pe baza particulelor sferolitice observate la microscop de polarizare.⁴⁶ În cazul nostru, probele prelevate din fladerul deschis sub formă de pulbere și supuse testului microchimic pentru amidon, cu iodură de potasiu, nu au arătat nicio modificare.

Totodată, la proba de particule prelevată de pe partea inferioară a blatului mesei, de deasupra sertarului mare, culoarea violet a reactivului a indicat prezența amidonului. Trebuie să menționăm, însă, că în sertar se păstra pâinea, și orice rest de făină sau cereale poate influența rezultatul pozitiv.

Stratul de culoare verde al blidarului a fost identificat de Jakab ca fiind compus din albastru de Prusia și pigmenți galbeni (cromat de plumb și oxid galben de fier).⁴⁷ Reacția a arătat prezența slabă a albastrului de Prusia, dar nu se poate exclude nici folosirea indigoului.⁴⁸

În preparatul obținut din proba verde sub formă de particule, introdusă în balsam de Canada (indicele de refracție 1,542), în lumină transmisă, prin PLM, am identificat granulele mai mari ca fiind baritină (sulfat de bariu, varianta naturală a albului de bariu, cu indicele de refracție 1,62-1,64). Aceasta, din cauza numărului atomic mai mare, confirmă mai buna absorbție a razelor X. În jurul lor erau granule mai mici, abia observabile, despre care am presupus că sunt cristale de gips al căror indice de refracție este foarte apropiat de cel al balsamului de Canada. La poziția de analizator încrucișat se putea observa

foarte bine culoarea lor de interferență primară, cenușie. Pigmenții cu granule fine albastru-verzui, albaștri și pigmenții galbeni aflați în probă în cantități mici, nu se puteau analiza prin PLM – cu mare probabilitate s-a folosit un colorant organic amestecat cu material de umplutură, baritină (vezi rezultatul negativ al analizelor SEM-EDX și XRD), a cărui culoare seamănă foarte mult cu albastrul de Prusia; este posibilă și prezența indigoului.

În baza celor observate pe secțiunile transversale microscopice am presupus că stratul roșu deschis conține miniu (oxid de plumb Pb_3O_4) (foto 23a). Pentru justificarea acestuia pe două probe înglobate în rășină am efectuat test de plumb⁴⁹. Drept rezultat al reacției, în straturile de flader nu s-a observat modificare, în stratul alb câteva granule și liantul s-au închis la culoare, iar în stratul roșu-deschis s-au înnegrit mai multe granule de pigment. Acesta din urmă trimitea la pigment roșu cu conținut de plumb, respectiv la miniu. În stratul verde am constatat schimbarea culorii în jurul granulelor, în liant, produs probabil de vernisul conținând sicativ pe bază de plumb, îmbibat în stratul de pictură.⁵⁰

În excitație UV, luminescența verde-gălbui caracteristică granulelor mărunte, omogene din stratul alb de culoare al probelor, a arătat prezența albului de zinc (foto 23b).

În proba de pulbere prelevată din cifrele scrise cu alb⁵¹, după picurare cu acid azotic de 2M și vaporizare, s-au format cristale de azotat de plumb (foto 24). În a doua parte a testului am pus un cristal de iodură de potasiu în proba picurată cu apă distilată. Reacția s-a manifestat imediat, formându-se cristale de iodură de plumb, hexagonale, adică un precipitat galben. În baza acestora am constatat că stratul alb conține plumb.

În stratul inferior deschis al decorației flader (secțiune transversală 4.6.k.) pe lângă materialul de umplutură sau substrat, cu granule de dimensiuni medii, au apărut și granule mult mai mari, gri-deschise, roșii și mai întunecoase (negre?), dar granulele de ocră, care au conferit culoarea stratului analizat, erau de dimensiuni foarte mici (~1μm); acestea nu se puteau analiza cu succes la PLM. Din acest motiv pe proba de granule a stratului flader, de culoare deschisă, prelevată din fața laterală a sertarului mare, am efectuat testul de fier cu ferocianură de potasiu, ceea ce a evidențiat conținutul de fier. Prin aceeași metodă

44 Takács 2012. pp. 30-31.

45 Pe secțiuni au fost efectuate și analize prin spectroscopie în infraroșu prin transformată Fourier (FTIR). Pe baza spectrelor obținute nu poate fi exclus liantul proteic, dar interpretarea a fost deranjată de alte componente întrucât straturile nu au putut fi diferențiate fizic. Ele conțin probabil și ulei sau rășină, dar este posibil că acestea provin din vernis. Pentru determinare exactă ar trebui să apelăm la metoda cromatografiei. Analizele au fost efectuate de Judit Sándorné Kovács, chimist expert judiciar (Institutul Național de Cercetări Criminalistice).

46 Jakab 2012b. p. 54. fig. 5. Efervescenta indică prezența carbonaților.

47 Jakab 2012b. p. 54.

48 Pe proba de pulbere (proba 6.2k, prelevat dintr-o frunză a buchetului situat pe partea dreaptă a ușii) s-a picurat în prima fază soluție apoasă de NaOH de 10%. Încet, particulele s-au decolorat. În a doua fază a testului nuanța albastră trebuia să revină sub efectul acidului clorhidric de 10%, dar în acest caz proba a arătat o efervescentă intensă și a rămas incoloră.

49 Proba 5.2.: flader deschis, flader închis, strat verde, strat roșu deschis, vernis, precum și proba 2.1.2.: flader deschis, flader întunecat, strat alb, strat roșu, vernis). În eprubetă, pe pulberea de sulfură de fier am picurat acid clorhidric de 10%, apoi am acoperit cu hârtie de filtru îmbibată cu apă distilată. Hidrogenul sulfurat gazos apărut în eprubetă a produs o colorare neagră (sulfură de plumb) în straturile cu conținut de plumb din probele amplasate deasupra sa, modificarea fiind observat cel mai bine în caz de excitație UV.

50 Pictorii secui de mobilier, conform descrierilor, adăugau în vernis, ca material sicativ și de luciu, zahăr de plumb [acetat de plumb(II)], oțet de plumb, oxid de plumb [oxid de plumb(II)]. Kós 1968. p. 1169. La culorile cu liant de clei puteau adăuga eventual un compus cu conținut de plumb și cu rol de dezinfectant.

51 Probă prelevată din numărul zero (5.10.k.).

microanalitică am testat și proba de granule din stratul de culoare roșu-deschis (laleaua de sus de pe ușă), la care, de asemenea, s-a evidențiat conținutul de fier.

În stratul subțire de culoare întunecată al picturii flader s-au observat, cu microscopul de polarizare, pigmenți negri de dimensiuni mici, precum și roșii, mai mari. Granulele negre de dimensiuni mai mici le-am identificat, pe baza aspectului lor, drept cărbune vegetal (din viță de vie).

Microanaliza cu fascicul de electroni (SEM-EDX)

Cu analizele PLM și cu testele de microchimie ale probelor de secțiune transversală și ale probelor de pulberi nu am obținut răspuns la toate întrebările, astfel ne-am propus să identificăm elementele prezente în straturi prin analiză SEM-EDX, iar în baza rezultatelor să deducem care sunt pigmenții și materialele de umplură posibile.⁵²

La probele de secțiune transversală, înglobate în rășină, am efectuat măsurători de suprafață și punctuale, iar la unele probe am realizat hartă de elemente.

Rezumând rezultatele, am constatat următoarele:

- În straturile de **flader de culoare deschisă** (măsurătoare de suprafață): lângă Fe, prezent în cantitate mare, s-au identificat în măsură schimbătoare Zn și puțin Pb și Cl, iar în unele probe și puțin Si și Ca. În acest strat granulele de culoare gri-deschis au un conținut ridicat de Ca și Mg (probabil carbonat de calciu și magneziu), iar pigmenții roșiatici au un conținut ridicat de Fe. În baza măsurătorii am presupus că pigmentul principal responsabil pentru nuanța de culoare este ocrul, iar pigmentul roșu poate fi oxid de fier. Granulele de culoare închisă (negre?) de dimensiuni mari s-au dovedit a fi cu conținut ridicat de Fe.⁵³

- Spectrul **granulelor roșii** (măsurătoare punctuală) aflate în **fladerul de culoare întunecată** pe lângă conținutul ridicat de Fe a prezentat și Si, în baza căruia am considerat verosimil folosirea pigmentului oxid roșu de fier.

- În **straturile de culoare verzi** (hartă de elemente): s-a putut evidenția mult Ba, Ca și/sau Pb/S. Pe harta de elemente Ca și Pb/S se suprapuneau. La măsurătoare, în mai multe cazuri, colectarea spectrelor s-a efectuat doar până la 10-12 keV. Însă vârful comun pentru plumb și sulf, observabil la 2,4 keV se separă cu mult deasupra acestei limite de măsurare. În acele cazuri, în care măsurătoarea nu a atins limita menționată, ambele elemente pot fi prezente în stratul analizat. În baza acestora, presupunând prezența sulfului, credem că s-au folosit sulfat de calciu adică gips și sulfat de bariu (alb de bariu) cu rol de material de umplură sau substrat.

- **Straturile de culoare roșie** erau caracterizate de conținutul ridicat de Pb și Zn, precum și de puțin Ca, Cl și Si. Conținutul ridicat de plumb trimitea la utilizarea miniului.

- În **straturile de culoare albă** (măsurătoare de suprafață): s-a detectat în majoritate Pb și Zn, precum și puțin Ba și Cl. Stratul **alb cu granule mici** se caracteriza prin conținut ridicat de Pb cu doar a treia parte de Zn. În baza măsurătorii am presupus prezența pigmenților alb de plumb și alb de zinc.

A fost izbitor faptul că fiecare probă are conținut ridicat de zinc și aparatul a evidențiat în fiecare strat plumb, în procent mic, ceea ce a apărut mai slab și în hărțile de elemente, chiar și în locurile unde plumbul nu era responsabil pentru culoarea stratului. Acest lucru putea proveni din faptul că au folosit culori amestecate cu alb de zinc, deoarece anumite feluri ale albului de zinc se tratau cu plumb,⁵⁴ ori compusul de plumb folosit ca sicativ în vernis, s-a impregnat în straturile de culoare în măsuri diferite.

Analiză prin difracție de raze X

Analiza XRD⁵⁵ efectuată pe probe de pulbere a confirmat folosirea pigmenților presupuși anterior în baza analizelor prezentate.

- În proba **flader de culoare deschisă** instrumentul a constatat prezența goethitului (ocrului), precum și a carbonatului de zinc (smithsonit), a calcitului și a dolomitei. Carbonatul de zinc ($ZnCO_3$) apare în natură ca smithsonit. Acesta de obicei poate conține și puțin fier, mangan, magneziu și plumb. În zăcăminte, în general, apare împreună cu calcar, dolomită, precum și asociat cu minereurile amintite. Pe lângă varianta albastru-verzui se cunosc și variante de galben, cenușiu, alb și incolor. Cel mai aproape de Secuime se exploata în Banat, la Sasca Montană și Dognecea. Însă se poate presupune că în procentaj mic poate apărea și asociat cu ocrul sau cu materialele de umplură exploatare local, în jurul satului Merești.⁵⁶

- În proba **flader de culoare închisă** am măsurat ocrul pe bază de fier și goethit, altă fază cristalină nu am identificat. Acest strat de vopsea a fost foarte subțire, probabil ocrul a ajuns în probă din fladerul deschis de dedesubt. Aparatul nu a perceput nimic din granulele roșii, poate tocmai proba cercetată nu conținea pigment roșu.

- În proba din **stratul verde** analiza XRD a evidențiat multă baritină și o cantitate mică de gips, alt material cu structură cristalină care să trimită la alt pigment verde (albastru, galben) nu a evidențiat instrumentul. Culoarea este dată cu siguranță de un colorant organic, ori albastru de Prusia cu conținut de fier, care colorează bine și în cantități foarte mici, dar din punct de vedere al difracției de raze X nu se poate interpreta în spectrul obținut.

52 Analizele au fost efectuate de către fizicianul Attila Tóth, în Institutul de Cercetare în Fizică Tehnică și Știința Materialelor al Academiei Ungare de Științe.

53 În cazul granulelor închise (negre?) se poate exclude folosirea intenționată a pigmentului de oxid de fier negru, deoarece folosirea sa s-a răspândit abia la începutul secolului XX. Galambos — Vihart 2013.

54 Kühn 1986. pp. 169-186.; Galambos – Vihart 2013.

55 Măsurătorile prin difracție de raze X au fost efectuate de către István Sajó.

56 Această ipoteză s-ar putea demonstra prin continuarea cercetărilor zăcămintelor de pigmenți și de materiale de umplură din jurul Mereștii.

- În proba de pulbere din *stratul roșu* a fost prezent mult miniu și puțin gips.

Părerăa unui cercetător local

Levente Domokos, restaurator din Cristuru Secuiesc cercetează zăcămintele care s-au folosit pentru culori naturale ce apar în descrierile etnografice ale zonei, adună și analizează materialele de bază, precum și reconstituie vopselurile din trecut.⁵⁷

Deoarece publicațiile etnografice pe acest tărâm se bazează mai ales pe comunicări verbale și rareori sunt susținute științific, în continuare cităm părerea lui Levente Domokos, care pare mai autentică pentru autorul prezentei comunicări:

„Plumbul se putea amesteca în orice, deoarece era folosit ca sicativ. Vezi, de exemplu, cartea cu rețete din Atid. Dar este prezent în vopseluri, lacuri, vernis pe bază de rășini nu numai din acest motiv, ci și pentru că meșterii noștri cu «mână de aur» nu se prea îngrijeau de – așa zisa – «igienă a vopselelor». Nu spălau prea mult pietrele, mojarale folosite la frecarea pigmentilor. După ce au măcinat o culoare pe piatră/în mojar/în creuzet, urma cealaltă culoare. Vezi de exemplu piatra de rășnire a familiei Sütő din Vârgghiș: pe o față măcinau doar pigmentii albi, pe fața cealaltă toate celelalte culori. După părerea mea pe multe alte probe se vor găsi culori în care au ajuns granule străine. Minerale cu plumb se găsesc în zonă. Într-adevăr se găsește în zonă goethit și alabastru, respectiv se menționează și gipsul. Albul de plumb nu se prea folosea în stare pură, sunt mai caracteristice creta de munte, caolina”.

Rezultatele analizelor. Rezumat (tabel 1)

Despre *fladerul deschis* s-a putut constata, cu excepția unei singure probe, că nuanța sa este asigurată de goethit, adică oxidul galben de fier, natural (ocru). Acest mineral se găsește în jurul localității Merești. În *stratul de culoare* s-au identificat și alte granule mari, mai ales cu conținut de Fe, Pb și Zn. Dolomita, calcitul și carbonatul de zinc sunt prezenți probabil ca mineral asociat, ca impurități sau ca materiale de umplutură.

În *stratul flader de culoare închisă*, aplicat subțire, se puteau evidenția granule de carbon vegetal (negru de viță de vie), miniu, oxid roșu de fier precum și particule cu conținut de Zn.

Stratul verde este format probabil de un colorant organic precipitat pe varianta naturală a sulfatului de bariu (albul de bariu), respectiv baritină. Baritina (albul de bariu) a fost un material cumpărat din comerț, colorantul organic putea proveni din diferite părți ale unor plante adunate din mediul înconjurător, dar putea fi și indigo.

Culoarea *stratului roșu* a fost obținută din miniu (variante minerală este Pb_3O_4), în prezența gipsului și a zincului. În zona Mereștiului se găsesc și gips și minerale

de plumb, însă miniul, după toate probabilitățile, era un pigment cumpărat la prăvălie, deoarece producerea sa este complicată. Difrakția de raze X nu a demonstrat prezența unui compus de zinc, doar microanaliza cu fascicul de electroni a evidențiat prezența zincului. Dacă în *stratul roșu* există și un compus cu conținut de zinc (alb de zinc), cu rol de pigment, acesta poate fi material cumpărat.

În *stratul alb* se puteau evidenția conținut de plumb și pigmentul alb de zinc, iar ca material de umplutură puțin gips. Gipsul se poate procura local, iar pentru zinc și plumb rămân valabile cele menționate mai înainte.

Analiza materialelor organice prin metoda FTIR nu a produs rezultate relevante, determinarea lor impune alte tipuri de analiză instrumentală.⁵⁸

Restaurare

Pe lângă respectarea condițiilor de etică a restaurării am avut în vedere faptul că masa urmează să fie expusă în casa din Merești, ca parte dintr-un interior de cameră, iar aspectul său trebuie să se armonizeze cu celelalte piese prezentate. Din acest motiv am optat pentru completarea prin reconstrucție a sertărașului absent. Alt obiectiv a fost consolidarea prin impregnare a materialului lemnos degradat, eliminarea deformării picioarelor mesei provenind din uzură și lipsuri, precum și completarea, în acest scop, a unor elemente. Pentru efectuarea corespunzătoare a intervențiilor enumerate am considerat necesară demontarea piesei.

Demontarea mesei

Elementele slăbite, crăpate ale mesei – mai ales blatul, suportul pentru picioare și tălpile – pe parcursul reparațiilor mai vechi au fost fixate cu cuie industriale. Capetele cuielor au fost vizibile pe suprafață, iar poziția lor în materialul lemnos se putea vedea foarte bine pe imaginile Roentgen. Cuiile mai mici s-au putut îndepărta cu ușurință, însă cele mai mari erau legate puternic din cauza coroziunii fierului; în asemenea cazuri, după șlefuirea capetelor cu minipolizor scândurile s-au putut îndepărta de pe ciaturile metalice, care astfel s-au putut scoate.

Panourile din față și din spate ale structurii de cutie a corpului erau prinse de către cuiile originale de lemn doar în câteva puncte, astfel s-au putut îndepărta, cu ușurință, cu ajutorul unor pene de lemn amplasate în rosturile strâmte dintre elemente. Cele două elemente laterale ale fațadei, care flanchează ușa, se îmbină în nuturile scobite în cele două elemente orizontale. Cleiul folosit la lipirea lor a dispărut aproape complet, iar elementele s-au putut desface cu ușurință.

Panourile laterale ale mesei se îmbinau – la partea superioară – în consola care susține blatul mesei și sertarul mare, iar partea lor de jos în tălpi, îmbinare în formă de coadă de rândunică. Cuiile de lemn care fixau elementele

57 Domokos 2011.; Domokos – Sajó 2015.

58 Vezi mai amplu despre rezultatele analizelor prezentate: Kovács 2014.

Blidarul din Meresti (1861) Pigmenți și lianți folosiți		Pigmenți analizați, identici la cele două piese	Masa cu cămară din Merești (1890) Pigmenți și lianți folosiți	
Descrierea culorii	Sursă de procurare		Descrierea culorii	Sursă de procurare
Alb Alb de zinc și gips	Albul de zinc din comerț, gipsul se putea procura și local	Albul de zinc și gipsul – da, albul de plumb – nu	Alb Alb de zinc, alb de plumb și gips	Albul de zinc și albul de plumb din comerț, gipsul se putea procura local
Roșu închis Oxid roșu de fier și probabil cărbune vegetal	Se pot procura și local	Oxidul roșu de fier și cărbunele de viță de vie – da	Flader închis miniu și negru de viță de vie	Și local, pigmenții de oxidul roșu de fier și negrul de viță de vie se pot procura local, miniul provine din comerț
Roșu Cinabru	Probabil se putea procura local	-	-	-
Roșu deschis Cinabru și cu mare probabilitate alb de plumb	Se pot procura și local	Nu	Roșu Mai ales miniu și gips	Gipsul se poate procura local, miniul este un material din comerț
Albastru Albastru de Prusia și gips	Albastrul este pigment din comerț, gipsul se poate procura și local	-	-	-
Galben Cromat de bariu și gips	Cromatul de bariu este pigment cumpărat din comerț, gipsul se poate procura local	-	-	-
Verde 1. Probabil albastru de Prusia și cromat de bariu	Ambele puteau fi culori provenite din comerț	Nu	Verde Probabil pigment organic precipitat pe alb de bariu sau albastru de Prusia	Baritina și albastrul de Prusia cumpărate din comerț, iar pigmentul organic putea fi procurat atât local, cât și din comerț
Verde 2. Probabil albastru de Prusia și oxid galben de fier	Albastrul de Prusia se poate procura din comerț, iar galbenul este oxid de fier local	Probele au fost prelevate din straturi de culoare diferită, dar materia primă, ocrul poate fi identic	Flader deschis Ocrul (goethit pe bază de fier) și dolomită	Se pot procura local
Liant Probabil un fel de clei și o polizaharidă (amidon)	Se pot procura și local	Cleiul – da	Liant Probabil clei de oase sau de piele	Se pot procura local

Tabel 1. Compararea pigmentilor și lianților folosiți la blidarul restaurat de către Dániel Jakab și la masa cu cămară din Merești, restaurată de către autorul prezentei comunicări

s-au putut îndepărta prin mici lovituri, astfel s-au putut dezmembra și pereții laterali ai corpului (foto 25).

Placa din față a sertarelor și șipicile profilate ce încadrează ușa au fost îndepărtate în mod similar.

Blatul mesei a fost fixat de traverse prin cuie, aceste traverse au putut fi scoase cu ușurință din ulucele în formă de coadă de rândunică, după îndepărtarea cuielor.

Curățarea

Curățare mecanică

De pe suprafețele nepictate ale mesei s-au putut îndepărta cu pensulă și aspirator doar impuritățile slab aderențe. Mobilierul a fost în trecut de mai multe ori inundat cu apă, iar cleiul dizolvat din lipirile structurale, împreună cu impuritățile de praf⁵⁹ a constituit un strat cu o aderență puternică în zonele de îmbinare a elementelor. Îndepărtarea acestui strat, precum și a noroiului depus în flancul tălpilor s-a efectuat cu bisturiu și creion cu fibră de sticlă, iar a depunerilor argiloase dintre fibrele lemnului cu perie fină de alamă. A fost nevoie de mare atenție în proximitatea îmbinărilor structurale, deoarece rosturile de îmbinare au fost completate cu plăcuțe subțiri de lemn. Am păstrat aceste componente mici, ca să le putem pune la loc la asamblarea corpului.

Curățarea uscată a părților mai puțin deteriorate precum și a suprafețelor pictate s-a efectuat cu burete latex și cu radieră vinil.

Curățare chimică

Știm din culegeri etnografice că pictorii de mobilier popular foloseau diferite materiale pentru protejarea, impregnarea suprafețelor pictate. Printre acestea apare vernisul pe bază de rășini, ulei sau ceară ori un amestec al acestora, cum ar fi cel numit „*gyintár*”.⁶⁰ La probele de solubilizare efectuate înainte de curățarea umedă a ieșit la iveală că vernisul rezistă foarte bine soluțiilor de curățare pe bază de apă, însă unde acest strat s-a deteriorat mai adânc ori s-a uzat, apa a solubilizat pictura. Soluția apoi să de 1% a substanței ne-ionice, tensioactive Brij® 35⁶¹, a fost corespunzătoare pentru îndepărtarea stratului de impurități cenușiu, voalat, ce acoperă suprafețele pictate (foto 26), iar pentru curățarea suprafețelor unde stratul de vopsea nu era protejat de vernis, am folosit un amestec de solvenți cu capacitate mai mică de penetrare și retenție mai mare, la a cărui alegere s-au luat în considerare rezultatele analizelor, precum și descrierile din literatura de specialitate etnografică privind culorile, lianții și ver-

nisul.⁶² Pe parcursul probelor de solubilizare s-a dovedit eficient amestecul de 1 : 1 al tetrahidrofuran și toluen. Pe fața sertarului mare, în jurul inelului de tragere, în partea superioară a mesei și la marginile blatului mesei a existat o depunere grasă de grosime variabilă; pentru îndepărtarea acesteia am folosit tetrahidrofuran.

Consolidare

Mai multe elemente ale mesei s-au degradat din cauza atacului de insecte și ciuperci, însă măsura deteriorării nu justifica umplerea, chituiră golurilor, se părea că este suficient să se întărească pereții celulelor. Pentru acest scop am folosit consolidantul Paraloid B72 dizolvat în amestec 1 : 1 de toluen și acetonă, în diverse concentrații, prin imersiune, pensulare sau injectare, în funcție de mărimea deteriorării. Consolidarea tălpilor am realizat-o într-o cuvă făcută din șină pentru rigips, cu profil U, din oțel zincat, cu lățime de 50 mm și înălțime de 50 mm, în așa fel încât stratul de culoare maro, păstrat pe fețe să nu fie afectat de consolidant.⁶³

Prima dată am introdus elementele într-o soluție de 5% și am acoperit suprafața rămasă în jurul lor pentru reducerea evaporării. După două ore soluția s-a îmbibat în materialul lemnos cu cca 2 cm deasupra nivelului lichidului aflat în cadă. Pentru obținerea efectului dorit am ridicat concentrația la 10%. Pe parcursul procesului substanța de tratare am completat-o de mai multe ori, respectiv am diluat-o, deoarece în pofida acoperirii se evaporă și devenea mai concentrată. După ce au trecut 20 de ore, iar nivelul lichidului nu s-a modificat de o vreme, am terminat consolidarea.

Am efectuat consolidare locală cu pensula, pe suprafețe mici (la fundul sertarului mare, pe fețele laterale și în partea de sus a tălpilor, la materialul lemnos slăbit al corpului, în zonele nepictate); am început cu soluție de Paraloid de 10%, apoi am ridicat concentrația la 20%, prin procedeul „umed pe umed”, până când lichidul a pătruns în lemn. Surplusul din substanța de consolidare, rămasă pe suprafață, l-am șters cu acetonă ca să nu formeze pe suprafața piesei un strat strălucitor.

Consolidări structurale, lipiri, completări, reconstrucții

Completarea deteriorărilor mai mari am efectuat-o cu material identic cu cel de bază al mesei, respectiv cu lemn

59 Alocuri probabil și cu făină, deoarece masa era folosită și pentru activități culinare și în sertar țineau pâinea.

60 Fără intenția de a epuiza tema vezi Kós 1968. p. 1169.; Kocsi–Csomor 1982. p. 109.

61 Polioxietilenglicol-dodecileter, distribuitor: MERCK Vegyi és Gyógyszeripari Kereskedelmi Kft.

62 Probele de solubilizare le-am efectuat cu solvenți și amestecuri de solvenți, propuși de András Morgós pentru un domeniu de solubilizare a polizaharidelor, proteinelor, rășinilor și uleiurilor care nu este inclus în de șirul de teste Feller și Bundesdenkmalamt. Morgós 1988. p. 73., p. 81.

63 Am dorit să consolidăm doar părțile inferioare, deteriorate ale tălpilor (până la înălțimea de 3-4 cm), deoarece materialul lemnos tratat cu soluția Paraloid B72 se închide puțin la culoare și am vrut să evităm modificările optice ale suprafețelor pictate.

de molid; în toate cazurile completările au fost adaptate la suprafețele de ruptură. S-au efectuat completări la următoarele elemente: partea de jos a tălpilor, capetele suporturilor pentru picioare, părțile rupte din îmbinări la corp, precum și la fisurile mai mari de pe blatul mesei.

Completările șinelor sertarelor, fundul lipsă al sertărașului și reconstrucția sertărașului din dreapta, la fel, le-am executat din lemn de molid. Pentru lipire am folosit amestec de 1 : 1 clei de piele și clei de oase.

Stabilitatea mesei a fost redusă de fisurile de pe suprafața blatului, astfel am lipit în fisuri lamele subțiri de lemn de forma unor pene; acestea au fost introduse ori dinspre suprafața de lucru, ori dinspre revers, în funcție de deschiderea crăpăturilor.

După priza adezivului am egalizat cu daltă și bisturiu denivelările completărilor (foto 27). La fisurile subțiri dar profunde am introdus, pentru eliminarea tensiunii superficiale, alcool etilic și apoi, ca adeziv, clei de pește. Apoi am introdus lamelele subțiri de lemn. Completarea fisurilor din părțile laterale ale corpului s-a efectuat conform descrierii anterioare.

Cele mai multe deteriorări au suferit scândurile de sprijin ale picioarelor. Bucățile rupte din acestea le-am lipit la loc, golurile le-am completat, suprafețele completărilor le-am adaptat cu daltă și perie de sârmă, pentru ca ele să fie asemănătoare celor uzate.

Din cauza uzurii de la partea dorsală a tălpii din stânga, masa s-a lăsat în spate, răsucindu-se; din acest motiv, după consolidare, am completat lipsurile din talpă (foto 28). Lipirea completării s-a efectuat în acest caz cu rășină epoxidică bicomponentă, Artiwood.⁶⁴

La fețele curbate, deformate ale sertarului mare, am umectat suprafața interioară, concavă, le-am strâns cu menghine și le-am ținut două zile pentru o mai bună potrivire la remontare. La reasamblare lipirea îmbinărilor de colț a fost urmată de fixarea fundului cu noi cuie de lemn, deoarece cuiele originale erau toate rupte; înainte de desfăcerea elementele erau ținute laolaltă doar de cuie industriale. Șipcile profilate care încadrează panoul din față au fost fixate prin lipire, conform tehnicii de realizare.

Șinele de susținere ale sertarelor s-au tocit atât de mult încât s-a impus schimbarea lor. Aceste elemente structurale erau componente de mobilier refozitate de mai multe ori, fapt demonstrat de urmele de cuie de lemn tăiate, introduse în diferite direcții. Șina de susținere din stânga am păstrat-o, completată, iar în locul șinei din partea dreaptă care era foarte uzată, am confecționat una nouă pentru prevenirea eventualelor deteriorări ulterioare. Ambele au fost fixate, conform tehnicii originale, prin cuie de lemn subțiri.

Îmbinările de colț ale sertărașului au fost ținute împreună doar de câteva cuie mici. Abia după îndepărtarea lor și a șipcilor profilate ce înrămau placa din față, am putut relipi îmbinările și executa completările. În locul plăcii

de fund, pierdută, am confecționat una nouă pe care am fixat-o prin cuie de lemn introduse în găurile originale. Pe baza sertărașului restaurat s-a putut reconstrui și cel din dreapta, pierdut (foto 29); reconstrucția a fost executată din lemn de molid.

Pentru completarea deteriorărilor superficiale, a lipsurilor mai mici am vrut să folosim un material de completare a cărui duritate este mai mică decât cea a mediului său. Am efectuat probe cu următoarele materiale: cretă cu liant de clei; cu soluție de 15% Paraloid B72 dizolvat în amestec de acetonă și toluen 1 : 1, cu umplutură de cretă; rășină epoxidică bicomponentă Artiwood; chit de lemn Tikurilla⁶⁵ diluat prin adăugire de 50% apă și umplutură de cretă (tabel 2).

La alegerea materialului au fost luate în considerare următoarele proprietăți: maniabilitate, contragere, prelu-crabilitate, posibilitatea de colorare etc. Pe baza acestora ultimul amestec s-a dovedit corespunzător. La chitul brun-deschis am adăugat pigmenți și am realizat trei culori diferite pentru zonele ce urmau să fie completate: ocră pentru fladerul deschis, brun închis pentru fladerul închis, brun-roșietic pentru flori. Am folosit chitul și fără colorare, dar și amestecuri din nuanțele pregătite. Am diluat materialul de bază cu apă până la densitatea smântâni și l-am aplicat prin pensulare; după uscare am egalizat denivelările cu daltă și bisturiu, apoi, dacă a fost necesar, am șlefuit suprafața cu hârtie abrazivă de 800. Completările astfel realizate erau pregătite pentru retușare.

Tratarea și reconstrucția componentelor de fier

Balamalele, cuiele forjate și inelul de tragere, din fier, le-am curățat de rugină cu un disc de sârmă fin, prins în minipolizor. Pentru pasivare am folosit Ferropastit⁶⁶, iar pentru vernisare soluție de 3% Paraloid B72 dizolvat în toluen și acetonă 1 : 1.

Inelul de tragere al sertărașului mesei a provenit probabil de la o altă piesă de mobilier. Din uzura de pe panoul din față a sertarului s-a observat bine care erau dimensiunile inelului original. În baza analogiilor și a inelului de tragere al sertarului mare, dimensiunile inelului original s-au putut reconstitui cu ușurință. Am realizat două bucăți pentru sertărașe, cu tratament de protecție identic cu cel prezentat la celelalte elemente de feronerie.

Asamblarea mesei

Am început reasamblarea piesei cu panourile laterale care se îmbinau la partea inferioară în tălpi, iar la partea superioară în scândura de consolă. Am aplicat clei pe ambele părți ale îmbinărilor tip lambă și uluc în formă de coadă de rândunică și am asamblat elementele prin

64 Producător: Rewah NV, Belgium <https://www.rewah.com/en/product/artiwood/>.

65 Spakkeli Puukitti, producător: Tikurilla OYJ, Finlanda <https://tikkurila.com/sites/default/files/spakkeli-puukitti-en-pds-tikkurila-1627552906.pdf>.

66 Lichid de protecție anti-rugină pe bază de acid fosforic.

Proprietăți analizate	Soluție de 15% Paraloid B72 (în amestec de solvenți acetona și toluen, (1 : 1) Material de umplutură: cretă	Soluție de clei 20%, material de umplutură: cretă	Chit de lemn acrilic Tikurilla, diluat cu apă la cantitate dublă și material de umplutură: cretă	Rășină epoxidică bicomponentă, Artiwood
Miscibilitatea materialelor de umplutură	greă, dificilă	foarte bună	bună	nu poate fi amestecat
Putere de legătură	medie	puternică	medie	foarte puternică
Posibilitate de colorare, miscibilitatea pigmentilor	rea	bună	medie	nu am încercat
Uscare, contragere	cea mai mare	relativ mică	mică	foarte mică, neglijabilă
Maniabilitate la aplicare	greoaie, solventul se evaporă rapid, se îngroașă	se poate folosi numai la cald, mai bine se aplică cu pensula	foarte bună	se aplică greu, structura îi rămâne ușor poroasă
Prelucrabilitate, în ce măsură poate fi sculptat, șlefuit	medie	relativ bună	bună	bună până la solidificare incompletă, mai târziu grea

Tabel 2. Compararea materialelor testate, pentru chitirea defecțiunilor mai mici ale suportului de lemn

alunecare; pentru fixare am folosit cuie de lemn, tot prin încheiere. A urmat asamblarea dulapului: prima dată am introdus în scobiturile panoului din dreapta cepurile tălpii și ale blatului superior, unse cu clei, apoi le-am asamblat cu cealaltă parte și am fixat îmbinările.

Din cauza contragerii panourilor laterale, partea de sus și cea de jos ale dulapului nu au putut fi asamblate cu precizie. Rostul format l-am umplut cu o plăcuță subțire de brad după care am lipit panoul frontal. Panoul din spate, confecționat dintr-o singură scândură, se potrivea bine cu suprafața de lipire. Corpul asamblat l-am fixat cu menghine până la priza totală a adezivului (foto 30).

Suporturile pentru picioare au fost fixate pe tălpi prin găurile cepurilor inițiale. Balamalele de fier conservate ale ușii le-am montat cu cuiele forjate originale, apoi am lipit șipcile profilate ce încadrează ușa. Șinele completate și înlocuite ale sertarului mare le-am fixat cu cepuri și cu clei de partea superioară a corpului și de fața laterală a sertarului, la înălțimea corespunzătoare.

Retușare și vernisare

La integrarea estetică a mesei am avut în vedere aspectul celorlalte obiecte restaurate până acum, ce vor fi expuse în casa din Merești din secția „Zona Transilvania”.

Suprafețele pictate, complet uzate nu le-am reconstruit, ne-am străduit să retușăm lipsurile, deteriorările picturii flader și ale decorului floral, astfel încât pe suprafețele pictate să nu rămână pete deranjante, „luminoase”, care să atragă privirea. Înainte de retușare completările în materialul lemnos și lipsurile stratului de pictură le-am izolat cu soluție de 3% Paraloid B72 dizolvat în toluen și acetona 1 : 1 (foto 31); am retușat prima dată fladerul, apoi decorul floral cu acuarelă, în tehnica retușului imitativ (foto 32-33).

Pe muchiile și colțurile dulăpiorului, unde în urma uzurii stratului flader culoarea deschisă a suportului de lemn a devenit deranjantă, am integrat suprafețele prin glasiu în tonuri mai închise.

Pentru a obține o textură și un aspect asemănător cu cel vechi, la completările din lemn am aplicat un strat mai deschis și altele, mai închise, iar prin frecare cu vată de oțel le-am conferit o suprafață uzată. La părțile completate și lipite cu Artiwood ale tălpii a trebuit să folosim culori cu densitate mai mare pentru a acoperi culoarea gri-deschisă a rășinii epoxidice.

La pereții sertărașului realizat ca reconstrucție am folosit perie de sârmă și hârtie abrazivă pentru denivelarea suportului, apoi, conform tehnicii inițiale am impregnat suprafața cu clei, în două straturi. După uscare am apli-

cat straturile de flader deschis și închis (foto 32). În cazul elementelor reconstituite, pe suprafețele de lemn natur am aplicat baii pe bază de apă. Suprafețele nepictate ale piesei de mobilier le-am tratat, cu scopul de a preveni atacul biologic, cu substanța de protecție pe bază de solvent, Kulbanol Profigrund Special.⁶⁷

Propunere pentru depozitare și expunere

În cadrul restaurării, deocamdată, nu am vernisat suprafața mesei, deoarece timp de câțiva ani piesa va fi expusă în cadrul unei colecții a Muzeului Etnografic în Aer Liber din Szentendre, unde sunt asigurate condiții aproape optime: temperatură de 16-22 °C, umiditate relativă de 45-50%. Când va ajunge însă în casa din Merești a „Zonei Transilvania” propunem aplicarea unui vernis cu soluție de Paraloid B67, fiindcă acolo piesa va fi păstrată probabil într-un alt microclimat. Într-o casă nouă, reconstruită, umiditatea este foarte ridicată, deoarece din pardoseala și pereții tencuiți cu lut apa se evaporă nu numai către exterior, ci și către interior. Chiar dacă clădirea se va usca până la mobilare, condițiile nu vor fi optime. În perioada de iarnă, din cauza ferestrelor și ușilor închise umiditatea relativă poate crește și mai mult. Iarna temperatura poate scădea sub nivelul înghețului, iar vara ajunge la 18-25 °C. Dacă în casele din noua secție se realizează încălzirea prin pereți – aplicată deja în altă parte – va fi mai ușoară menținerea temperaturii la un nivel apropiat de cel ideal; prin încălzire și eventual aerisire, valorile nedorite de înalte ale umidității relative, în jur de 90%, se pot menține la un nivel acceptabil, între 45-60%. În absența încălzirii în perioada de iarnă masa va trebui amplasată într-o încăpere cu microclimat corespunzător, conform obiceiului creat în Muzeu, asemănător altor piese de mobilier pictat.

La amplasarea mesei trebuie ținut cont de gradul de iluminare, care – fiind vorba de un mobilier pictat, fotosensibil – nu poate depăși 150 lux la o expunere de opt ore pe zi. Întrucât în casa din Merești nu va fi iluminat artificial, radiația solară pătrunsă prin fereastră poate constitui un pericol. Renovarea, umectarea pardoselii din lut a casei trebuie efectuată cu atenție mărită, pentru a evita depunerea materialelor aderente pe suprafața obiectului de patrimoniu.

Fotografiile au fost realizate de către Gábor Nyíri (1, 10-13, 31-33), Dániel Jakab (14-16), Mátyás Horváth (20), Edit Ördög (25, 27). și autor (17-19, 21-24, 26, 28-30).

Sursa imaginilor provenind din bibliografia de specialitate și de pe Internet este marcată în notele de subsol corespunzătoare.

BIBLIOGRAFIE

- BAUER, Margit – MÁRKER, Peter – OHM, Annaliese (1976): Europäische Möbel von der Gotik bis zum Jugendstil. Museum für Kunsthandwerk, Frankfurt am Main.
- CS. SEBESTYÉN Károly (1930): A magyar parasztház asztala. In: Népünk és Nyelvünk. A Szegedi Alföldkutató Bizottság néprajzi, társadalomrajzi és nyelvészeti szakosztályainak közérdekű folyóirata, pp. 175-183. <http://acta.bibl.u-szeged.hu/19700/1/nepunk-002-175-183.pdf>. (17.07.2021).
- DOMOKOS Levente (2011): A természetes pigmentek nyersanyagai, előfordulásuk és felhasználásuk az irodalmi és néprajzi adatok tükrében. (*Pigmenți naturali și tehnici de prelucrare ale acestora în lumina datelor etnografice și bibliografice.*) In: Isis Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 11. / *Revista Restauratorilor Maghiari din Transilvania II*. Szerk. / Ed. Kovács Petronella, Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely / *Muzeul Haáz Rezső, Odorheiu Secuiesc*, pp. 16-23 / pp. 119-124.
- DOMOKOS Levente – SAJÓ István (2015): Udvarhely környéki festett bútorok pigmentvizsgálatai (*Analize de pigmenți la piese de mobilier pictat din împrejurimile Odorheiuului Secuiesc*). In: Isis Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 15. / *Revista Restauratorilor Maghiari din Transilvania 15*. Szerk. / Ed. Kovács Petronella, Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely / *Muzeul Haáz Rezső, Odorheiu Secuiesc*, pp. 30-38. / pp. 81-87.
- GALAMBOS Éva (2006): Általánosan a festett műtárgyak fototechnikai és mikroszkópos vizsgálatairól. (*Despre examinarea fotografi că și microscopică a obiectelor de artă pictate – la modul general. Rezumat*) In: Isis Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 5. Szerk. Kovács Petronella, Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, pp. 52-60. / pp. 131-132.
- GALAMBOS Éva – VIHART Anna (2013) Pigmentum, az első magyar nyelven elérhető, digitális, a szerves pigmenteket ismertető és rendszerező „pigment-könyvtár”, www.pigmentum.hu
- JAKAB Dániel (2011): Homoródalmási kétrészes festett állótálas restaurálása. Diplomamunka, Magyar Kézművészeti Egyetem, témavezető: Kovács Petronella DLA.
- JAKAB Dániel (2012a): Homoródalmási kamarásasztal restaurálása. Dokumentáció, kézirat, Rozsnyai István Muzeális Gyűjtemény, Létavértes.
- JAKAB Dániel (2012b): Homoródalmási kétrészes festett állótálas restaurálása. (*Restaurarea unui blidar pictat din Merești.*) In: Isis Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 12. / *Revista Restauratorilor Maghiari din Transilvania 12*. Szerk. / Ed. Kovács Petronella, Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely / *Muzeul Haáz Rezső, Odorheiu Secuiesc*, pp. 52-63. / pp. 135-144.

67 Vezi <http://www.pannon-protect.eu/files/MKulbProfigrspec.pdf>.

- KALLÓS Zoltán (1960): Asztalok. székek a gyimesi és moldvai magyaroknál. In: Néprajzi Közlemények 5. évf. 3-4. szám. Szerk. Némethy Endre – Takács Lajos, Budapest, pp. 22-31.
- KARDALUS János (1995): Székely festett bútorok. Magyar Népművészet XXIII. Budapest, pp. 60-62.
- KOCSI Márta – CSOMOR Lajos (1982): Festett bútorok a Székelyföldön. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest.
- Ifj. KÓS Károly (1968): A régi székely bútorfestésről. In: Korunk 27. évf. 8. sz. pp. 1166-1173.
<http://epa.oszk.hu/00400/00458/00355/pdf/Korunk-EPA00458-1968-08-1166-1173.pdf> (30.07.2021).
- Dr. KÓS Károly (1972): Vargyasi festett bútor. Dacia Könyvkiadó.
- KOVALOVSKAI Júlia (1980): Gótikus és reneszánsz bútorok. A Magyar Nemzeti Múzeum kincsei. Sorozatszerk. Fülepp Ferenc, Magyar Helikon – Corvina kiadó, Budapest.
- KOVÁCS Levente (2014): Homoródalmási festett kamarásasztal restaurálása. Diplomamunka, Magyar Képzőművészeti Egyetem, témavezető: Kovács Petronella DLA.
- KÖRMÖCZI Katalin (2018): Egyházi pompa, világi hatalom, polgári kényelem. Magyar történeti bútorok. Szerk. Radnóti Klára, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest.
- KÜHN, H. (1986): Zinc White. In: Artists' Pigments. Szerk. Feller, L., Cambridge, pp. 169-186.
- LEHMANN, H. (1925): Ein gotischer Tisch. In: Rapport annuel / Musée National Suisse, Band 34. pp. 58-76.
<https://www.e-periodica.ch/cntmng?pid=rns-001:1925:34::145> (12.01.2022).
- MALONYAY Dezső (1907): A magyar nép művészete I. Franklin-Társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest.
- MALONYAY Dezső (1909): A magyar nép művészete II. Franklin-Társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest.
- MORGÓS András (1987): Festett felületek tisztításának fiziko-kémiai alapjai és használhatósága a restaurátori gyakorlatban. In: Múzeumi Műtárgyvédelem 17. Szerk. Kovács Petronella, Központi Múzeumi Igazgatóság, pp. 281-307.
- MORGÓS András (1988): Tesztsorozatok kiegészítése az oldhatósági tartomány behatárolására a Teas-féle oldhatósági háromszög-diagramban. In: Múzeumi Műtárgyvédelem 18. Szerk. Kovács Petronella, Központi Múzeumi Igazgatóság pp. 69-82.
- MORGÓS András (2001): Károsodott faanyagok szilárdítása. (*Solidificarea materialelor lemnoase deteriorate. Rezumat*) In: Isis Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 1. Szerk. Kovács Petronella, Haáz Rezső Alapítvány, Székelyudvarhely pp. 43-48. / p. 89.
- OLÁH Sándor – BENCE Margit – BENCE Ilona (2005): Almási bútorfestők nyomában. Infopress Rt., Székelyudvarhely.
- TAKÁCS Dorottya (2012): Falképekből származó minták csiszolatszínezésének gyakorlata és a műtárgyakon előforduló fontosabb „színtelen” anyagok vizsgálata. Szakdolgozat, Magyar Képzőművészeti Egyetem, témavezető Galambos Éva DLA
- VADÁSZI Erzsébet (1976): Ungarische Kastentische. In: Ars Decorativa 4. Szerk. Jakabffy Imre, Iparművészeti Múzeum, Budapest, pp. 7-31.
- VADÁSZI Erzsébet (1987): A bútor története. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- VASS Erika (2012): Az Erdély épületegyüttes gyűjteményfejlesztési lehetőségei a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. In: Néprajzi Értesítő 94. évfolyam. Néprajzi Múzeum, Budapest, 2013. pp. 67-78. (25.07.2021).
- ZLINSZKYNÉ STERNEGG Mária (1996): Remekbe készült debreceni almáriomos asztalok. In: Művészet-történeti Értesítő XLV. évf. 3-4. szám. Szerk. Mojzer Miklós, Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 235-243.
- ZLINSZKYNÉ STERNEGG Mária (2008): Ládás asztaltól a gömbasztalig – Adatok Debrecen bútorművészetének 17-18. századi történetéhez. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Debrecen. <https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY-HAJB-Hbmmk-60/?pg=0&layout=s> (01.08.2021).
- SCHULTZ, Alwin Dr. (1892): Deutsches Leben im XIV. und XV. Jahrhundert. Erster Halbband. Familien Ausgabe. Wien, Tempsky. Digitized by the Internet Archive in 2009 with funding from Ontario Council of University Libraries
<http://www.archive.org/details/deutscheslebenim-01schu>; <http://www.lexikus.de/bibliothek/Deutsches-Leben-im-XIV-und-XV-Jahrhundert-Band-1> (13.07.2021).

Levente Zsolt Kovács
Artist restaurator lemn
2014 Csobánka, str. Bem József 3.
Tel.: +36-30-6620762
E-mail: kolev0609@gmail.com

LISTA FOTOGRAFIILOR

- Foto 1.* Masa din Merești înainte de restaurare
Foto 2. Masă cu sertar mare sau cu ladă, Muzeul de Arte Aplicate
Foto 3. Masă cu sertar mare sau cu ladă, Muzeul de Arte Aplicate
Foto 4. „Apotheke”. Xilogravură din cartea lui Jeronimus Brunswig: Das Apothekerbuch der Vergift, Strassburg, 1500
Foto 5. Birou
Foto 6. Ladă și masă cu almar sau cu dulap. Desen, lucrare de meșter la breasla tâmplarilor, 1768, Muzeul Déri, Debrețin
Foto 7. Masă din Izvoru Crișului
Foto 8. Masa cu ladă a lui Péter István Vigyáz, Văleni, jud. Cluj.
Foto 9. Masă cu ladă din Mănăstireni
Foto 10. Masa cu ladă din Merești, înainte de restaurare
Foto 11. Panoul din față a părții cu ladă, cu feroneriile
Foto 12. Partea dreaptă a corpului cu anul realizării, cu buchet pornit din motivul inimii
Foto 13. Sertarul mare, înainte de restaurare
Foto 14. Masă cu ladă din Merești, Colecția Muzeală István Rozsnyai, Létavértes
Foto 15. Masa cu ladă expusă în casa-muzeu din Merești
Foto 16. Capăt de pat pictat, a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Muzeul Haáz Rezső, Odorheiu Secuiesc
Foto 17. Scândurile de susținere ale picioarelor, deteriorate, ulterior consolidate
Foto 18. Fața sertărașului deteriorat
Foto 19.a. Larice, secțiune radială, imagine la stereo-microscop (mărire 160×).
b. Molid, secțiune longitudinală în direcția razei, imagine la stereo-microscop (mărire 160×)
Foto 20. Radiografia piciorului din dreapta a mesei
Foto 21. Imagine în luminescență UV a mesei cu ladă
Foto 22.a. Secțiune transversală, imagine la microscop cu obiectiv de 50×. 1. suportul de lemn; 2. flader deschis; 3. flader închis; 4. strat de culoare verde; 5. straturi de vernis.
b. Imagine în luminescență UV a probei, cu obiectiv de 50×. 1. suportul de lemn; 2. flader deschis; 3. flader închis; 4. strat de culoare verde; 5. strat de vernis inferior; 6. strat de vernis superior
Foto 23.a. Secțiune transversală în lumină reflectată, cu obiectiv de 50×. 1. suportul de lemn; 2. flader deschis; 3. flader închis; 4. strat de culoare alb; 5. strat de culoare roșu; 6. vernis
b. Imagine în luminescență UV a probei, cu obiectiv de 50×. 1. suportul de lemn; 2. flader deschis; 3. flader închis; 4. strat de culoare alb; 5. strat de culoare roșu; 6. strat de vernis inferior; 7. strat de vernis superior

Foto 24. Rezultatul testului de plumb efectuat pe proba de pulbere prelevată din stratul de culoare alb al cifrelor: cristale de azotat de plumb, imagine microscopică cu obiectiv de 10×

Foto 25. Desfacerea părții laterale a corpului, în timpul curățirii

Foto 26. Ușa, în timpul curățirii chimice

Foto 27. Completarea blatului mesei

Foto 28. Talpa stângă, completată

Foto 29. Sertărașul original, completat și cel realizat ca și reconstrucție

Foto 30. Corpul asamblat

Foto 31. Fața mesei, pregătită pentru retușare

Foto 32. Sertărașul reconstruit și originalul, retușat

Foto 33. Masa cu ladă din Merești, după restaurare

LISTA TABELELOR

Tabel 1. Compararea pigmentilor și lianților folosiți la blidarul restaurat de către Dániel Jakab și la masa cu ladă din Merești, restaurată de către autorul prezentei comunicări

Tabel 2. Compararea materialelor testate, pentru chituiră defectiunilor mai mici ale suportului de lemn

Traducere: Ferenc Csörtán